

מחשבות בעקבות המאמר של סטפאנו בולונייני ודבריו של מאיר וינוקור

שמואל ארליך

קראתי בעיון ובהנאה את מאמרו של בולונייני ואת דבריו של מאיר וינוקור שהמליץ עליו. מאחר שבולונייני הוא מכר וחבר אישי (עבדנו יחד בתחילת הדרך כנציגי אירופה בבורד של ה-IPA, ושוב כאשר אני הייתי שנית בבורד והוא היה נשיא ה-IPA) שמעתי את קולו הייחודי דרך כתיבתו. אציין, שיכול להיות שבאיטלקית זה נשמע עוד יותר טוב, כיוון שהתרגום לאנגלית אמנם "עובד", אבל עבורי השפה שנקט המתרגם היא יותר מדי מנופחת ופומפוזית. עם זאת, כפי שמאיר מציין, היא מצליחה להעביר לקורא רגישות גבוהה, הומור דק והתבוננות רחבת היקף. כל אלה מאפיינים את האיש, שבולטת בו הנטיה האינטגרטיבית, המעוף הרחב וההעדפה למיזוג ופשרה על פני חידוד ההבדלים והעמקת המחלוקות, יחד עם עומק רעיוני, השכלה מרשימה ושימוש יצירתי במטאפורות (דבר שניכר בפרסומים היותר ספרותיים שלו¹).

לדעתי, המסר במאמר שלפנינו איננו מתמצה בדיוק במילה "אקלקטיות". אקלקטיות פרושה "סוגה... השואלת מתרבויות שונות ומסגנונות שונים, ומשלבת אותם יחדיו. מקור המילה "אקלקטיות" מהשפה היוונית ומשמעותה "לבחור את הטוב ביותר". דומני שהמסר של בולונייני מורכב יותר ואפילו מעודן יותר. המטאפורות שהוא מגייס על מנת להעביר את מחשבותיו לקוחות משני תחומים עיקריים: יחסים משפחתיים והמיתולוגיה. האחרונה קשורה לדמויות הרבות שפריד הקיף את עצמו בהן פיזית, כמו גם בשורשיהן המיתולוגיים, בתור הקהל שעמד לנגד עיניו "בבדידותו המוקדמת". לדעתי, השענותו והזדקקותו של פריד נמשכו גם מאוחר יותר, כשכבר היו לו תלמידים וחברים לדרך, בבדידותו המתמשכת כהוגה וכותב, כיוון שמלאכת הכתיבה והגילוי תמיד נעשית בבדידות. יש בכך מעין רעיון ויניקוטיאני: פריד מתייחס לדמויות החומריות הניצבות סביבו, ובעת ובעונה אחת למסורת הסימלית והתרבותית שהן מגלמות ושהוא בדיאלוג פורה עמן.

המטאפורה העיקרית שמנחה את מחשבתו של בולונייני היא המשפחתית. דמויות ההזדהות שהאנליטיקאי מפנים במהלך התפתחותו מהוות דמויות מפתח שאיתן ודרכן הוא במגע במצב הטיפולי כמו גם בשיח התיאורטי. דמויות מופנמות אלה הן גם הדמויות הממשיות שעמן הוא במגע קרוב (מטפלים, מדריכים וכו') אבל גם דמויות

¹ למשל, (Like Wind, Like Wave (2010).

שמיצגות עמדות תיאורטיות שמדברות אליו. כמו במשפחה, הדמויות נמצאות במרחב הבין-דורי ונעות בין אלה הקרובות והטעונות מאד, ואחרות שמרוחקות יותר, שיש כלפיהן ועמן מידת קרבה משפחתית שאינה אינטימית ופחות טעונה יצרית. לפעמים יש בכך מקור להפתעות, כשמתגלה לפתע, בהקשר מסוים, שדמות שאינה קרובה במיוחד הופכת להיות זו הרלוונטית ברגע מסוים, כמו בן משפחה שלפתע הזיקה כלפיו נעשית משמעותית.

הבין-דוריות קשורה למקור המשפחתי המשותף שברקע, שאי אפשר להתכחש לו, ושכל בני המשפחה מתיחסים אליו בדרך כזו או אחרת, והכחשת הקירבה או הפניית העורף לא תעזור. במובן זה, אומר בולונייני, נוכל לחשוב על פרויד בתור הסבא שהקים את המשפחה ונתן לה חיים ושכל נתיבי הקירבה מתיחסים אליו ועוברים דרכו. צורת חשיבה זו מאפשרת שני דברים: מחד, ההכרה בחשיבות המקורות ובקירבה שהם מקנים, כלומר: ההכרה במשפחתיות שמאחדת את הקולות הפסיכואנליטיים המרובים. ומאידך, בהכרה שהיצמדות בלעדית לדמות מאוחרת כזו או אחרת, כאילו הכל התחיל ונגמר איתה, מהווה אידיאליזציה והשקעה נרקסיסטית שאינה במקומה, בבחינת מציאת אלוהים חדשים. זה הוא נושא שגם אני כתבתי עליו בספרי "הספה בכיכר השוק"², בתור פן בעייתי של מציאת זהות אנליטית דרך הישענות על דמויות נערצות, שהופכות להיות מקורות הסמכות שהאנליטיקאי כל כך זקוק לה במציאת דרכו בתחום שבו עליו לחוות יותר אי-ידיעה וגישוש מאשר ידיעה ובטחון. בולונייני מציע הקשבה פנימית פתוחה (בדגש על הפתיחות) לדמויות ולקולות המרובים במשפחה. הקשבה כזו, כפי שאמרנו, מסוגלת להביא להבנה ולתובנה ברגע מסוים וגם להפתעות ולתגליות מחדשות ומרעננות, במקום היצמדות חסרת-מרחב פנימי לאסכולה או לדמות מסוימת. במובן זה בולונייני ממליץ להקשיב לפוליפוניה העשירה והמעשירה, מרובת הקולות, הרבדים וההרמוניות, ולא בדיוק לאקלקטיות, שבה לכאורה כולם שווים.

ברצוני לציין שתי נקודות נוספות שעלו בדעתי בקריאת הדברים. אני מאד מסכים ומקבל את הגישה הרב-גונית ומרובת הרבדים, בעיקר הבין-דוריים, אבל בתנאי מסוים, שגם בולונייני מציב אותו (אם כי לא ברור עד כמה הוא דבק בו): בתנאי ששינויים לא יפרו את עקרונות היסוד אלא יבנו עליהם וירחיבו ויפתחו אותם. כלומר, כל עוד נשמרת הזיקה המכירה בסבאותו של פרויד כמקור שממנו יונקת החשיבה הפסיכואנליטית. בולונייני אומר זאת במפורש, אבל כאמור, אינני משוכנע עד כמה הוא דבק בכך. אני מדגיש זאת מתוך המפגש עם כותבים עכשוויים (בעיקר אמריקאים) שלדעתי עמדתם פשוט מנוגדת ודוחה כלפי הפסיכואנליזה "מיסודו של פרויד". כתבתי על כך

² Erlich, H. S. *The Couch in the Marketplace: Psychoanalysis and Social Reality*, Karnac, 2013.

לאחרונה במאמר תגובה בכתב עת חדש שמוקדש למחלוקות בפסיכואנליזה³. ישנם קווי יסוד שכאשר הם נחצים נמצאים ב"משפחה אנליטית" אחרת שכבר איננה מתיחסת למשפחת המקור. אולי זאת משפחה טובה או עשירה יותר, אבל היא עדיין אחרת ואיננה המשפחה שלי או של בולונייני. אמנם לא קל לנסח את קווי היסוד הללו והם לכשעצמם מקור למחלוקת, אבל קיימות דוגמאות שממחישות זאת.

הנקודה השניה שרציתי להתייחס אליה היא הדגש שבולונייני שם מספר פעמים על ההיבט המוסדי והקבוצתי הפסיכואנליטי. הוא מונה זאת לצד ההעברה של האנליטיקאי היחיד כמקור ושדה נוסף וחשוב של התהליכים "המשפחתיים" ודינמיקת ריבוי-הקולות שהוא מתאר. המכון הפסיכואנליטי והחברה הפסיכואנליטית שבהם אנו חיים ופועלים הם משתתפים פעילים בדינמיקות המשפחתיות המתוארות. זאת אמירה חשובה ובלתי שגרתית שאיננה מקבלת מספיק מקום ותשומת לב, מעבר לאיזכורים על מנת לצאת ידי חובה. אזכיר, שבולונייני בתור נשיא ה-IPA יזם לראשונה בתולדות הארגון הקמת גוף שיעסוק בדינמיקות הקבוצתיות והארגוניות שמשפיעות במידה רבה על המתרחש בחברות ובמכונים הפסיכואנליטיים. ההכרה בכך מהווה צעד חשוב, בעל משמעות שקשה להפריז בה, מבחינת הארגון הבינלאומי. כגילוי נאות, זאת עכשיו ועדה קבועה של ה-IPA שהוקמה בראשותי, שחוקרת וגם מיעצת בסוגיות הללו שקיימות כל הזמן, ועל כך אנחנו חייבים לו תודה והערכה.

לסיכום, זה מאמר יפה ומעורר מחשבה והשראה. כוחו העיקרי בכך שהוא מתווה כיצד ניתן להתייחס לריבוי הקולות הפסיכואנליטיים באופן שמאחד נאמנות וכבוד למקורות עם מתן מקום ורלבנטיות, כשזה מתבקש וצף (במובן של אסוציאציות חופשיות) לקולות ודמויות מרבדים שונים של המשפחה המגוונת הזאת.

³Erlich, H. S. (2020) Psychoanalysis as the Tower of Babel. *International Journal of Controversial Discussions*, 2:84-94.